

Zeer zorgwekkende stoffen, milieugezondheid en de rol van humane biomonitoring

Samenvatting

De themadag “Milieugezondheid, zeer zorgwekkende stoffen en de rol van humane biomonitoring” greep plaats op maandag 18 september, in Brussel. Dit interne evenement was in eerste instantie gericht op deelname van leden van de Minaraad maar staat ook open voor geïnteresseerden uit andere maatschappelijke adviesraden, in het bijzonder de SERV en de Vlaamse Raad voor Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. In de voormiddag werd het beleidslandschap rond zeer zorgwekkende stoffen op hoofdlijnen geschetst. Het namiddagdeelte zette vervolgens in op discussie met het oog op de noden aan kennis en onderzoek en gerichte suggesties voor de opstartende 5e cyclus van het Vlaamse humane biomonitoringsprogramma (HBM) (2022-2027).

Voorliggende verslagnotitie betreft het voormiddagdeelte.

Volgnummer briefing nota	2023 [klik voor het volgn°]	Versie:	2
Auteur + e-mailadres			
<i>Deze briefing is een kennisdocument t.b.v. de raadsorganisaties van de Minaraad. Vermits dit document opgevat wordt als een kennisdocument, bindt het op zich niet de raadsleden, de raadsorganisaties of de sprekers van dit event. Het document wordt wel aanvaard als achtergronddocument bij verdere raadswerkzaamheden.</i>			
Referentie van wat besproken wordt:	Klik hier als u een datum wilt invoeren.		

Inhoud

Samenvatting	1
Inhoud.....	1
Voorstelling van de conceptnota zeer zorgwekkende stoffen	2
Dr. Hans Reynders, PFAS coördinator, departement Omgeving	2
Vraagstelling en reacties uit het publiek	5
Overzicht van de nationale en internationale samenwerking	5
Isabel De Boosere, beleidsadviseur chemische stoffen, Federale Overheidsdienst Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu	5
Vraagstelling en reacties uit het publiek	6
Panelgesprek met reacties op de conceptnota	6
Jeroen Bral (BBL).....	6
Pieter Ledeganck (Gezinsbond)	7
Tine Cattoor (Essenscia).....	7
Eerste discussieronde	8
Vraagstelling en reacties uit het publiek	9
Bijlage: deelnemerslijst Rondetafel	10

Voorstelling van de conceptnota zeer zorgwekkende stoffen

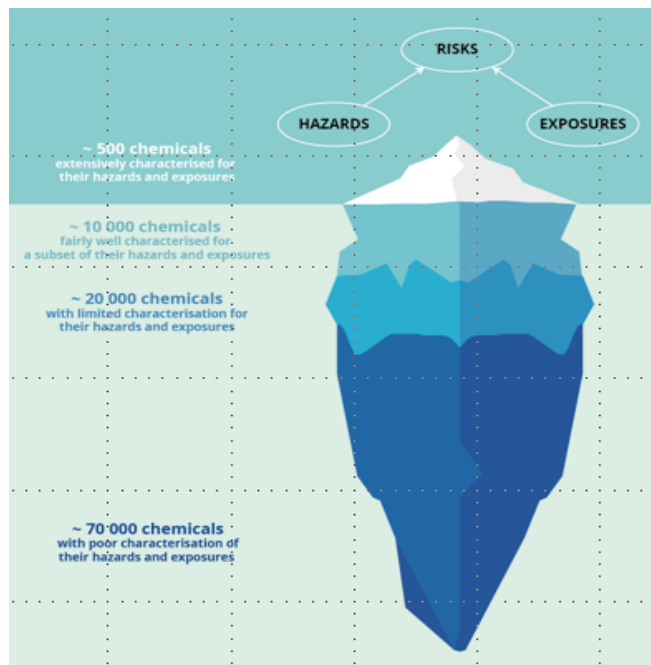
Dr. Hans Reynders, PFAS coördinator, departement Omgeving

Situering: PFAS/ ZZS in Vlaanderen

Vlaanderen is al een tijdje aan het werken rond ZZS. Tot 2021 was er al samenwerking in o.a. de risicobeheerwerkgroep chemische stoffen/ MMK netwerk/nationale werkgroepen. Er waren ook verschillende actieplannen, o.a. NAPED, NAPAN, 1^e PFAS actieplan, enz.

Naar aanleiding van de PFAS-crisis in 2021 werd er een reeks studies gelanceerd evenals een 2de versie van het actieplan. Een en ander leidde ook tot een versterkte samenwerking binnen de Vlaamse Overheid.

Naast PFAS zijn er evenwel tal van andere ZZS in onze leefomgeving die opgevolgd, gereguleerd, vergund en gehandhaafd dienen te worden – of die nog niet aan die regulering en dat beleid zijn onderworpen.

Om met deze grote hoeveelheid mogelijk risicovolle stoffen om te gaan, moeten we een visie ontwikkelen: op welke stoffen gaan we ons concentreren en op welke niet? En wat gaan we ermee aanvangen en hoe? De tijd is rijp om een visie te ontwikkelen over een langer termijn ZZS- (emissie)beleid.

Er is nu een hub ZZS die de samenwerking organiseert en de aan de basis ligt van de [conceptnota Visie Zeer Zorgwekkende Stoffen](#) - Mededeling VR 14/7/2023.

De doelstelling van het Vlaamse ZZS-beleid luidt aldus: *“De Vlaamse overheid wil tegen 2050 de verontreiniging met ‘zeer zorgwekkende stoffen’ (ZZS) van lucht, water en bodem terugbrengen zodat nog slechts sprake is van aanvaardbare risico’s voor mens en omgeving.”*

Wat zijn ZZS?

Het gaat om stoffen met specifieke gevaarseigenschappen zoals:

- Kankerverwekkend;
- Mutageen;
- Giftig voor de voortplanting;
- Persistent, bio-accumulerend en giftig;
- Zeer persistent en zeer bio-accumulerend;
- Soortgelijke zorg (zoals hormoon-verstorende stoffen).

In het Vlaamse Gewest gaan we een studie organiseren om beter af te bakenen en een gedeeld begrip te creëren: 'afbakenen scope/ term ZZS binnen het Vlaamse beleidskader'.

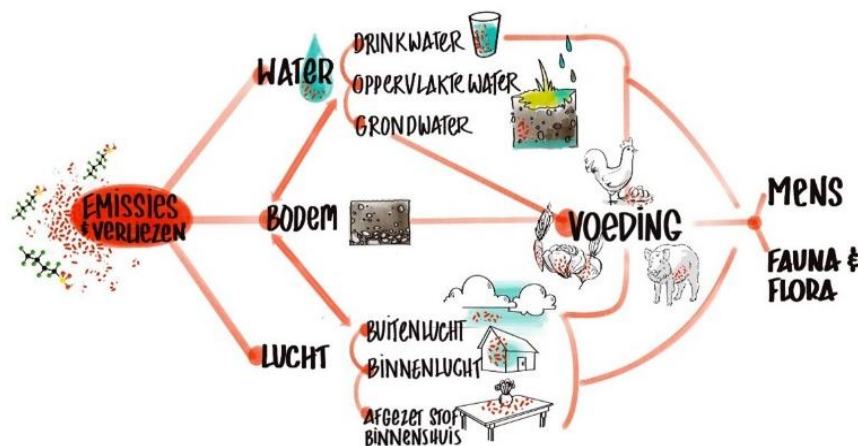

Figuur 28: verband tussen verschillende categorieën van stoffen: ZZS: Zeer Zorgwekkende Stoffen, POP: persistente organische polluenten, SVHC: *substances of very high concern*

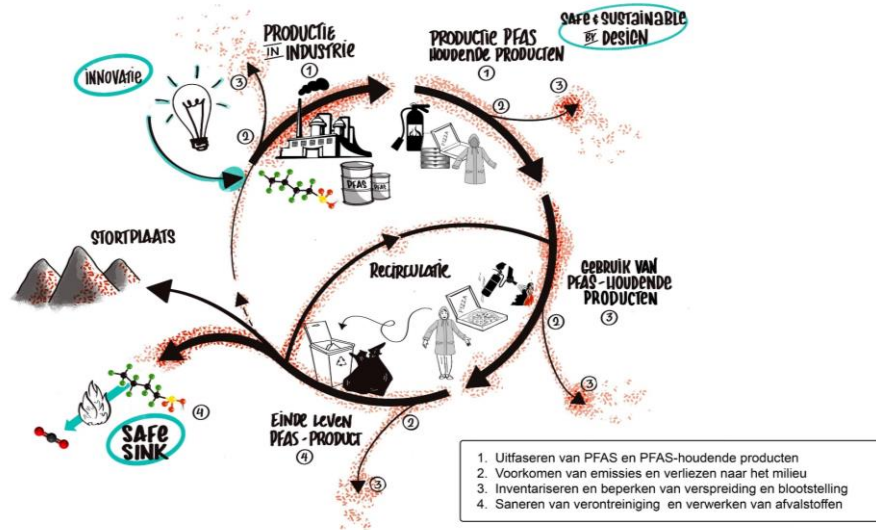
De benadering is: milieu en gezondheid samen, op basis van een systemische aanpak over departementen heen doorheen de volledig levenscyclus van de stoffen. De gehele levenscyclus wordt in beeld gebracht: beginnend met de ontwerpfase, het beperken van de emissies, hoe kunnen we blootstelling beperken en tot slot de fase van saneren of afvalstoffenbeleid.

ZZS Vlaanderen: systemische aanpak

De problematiek is niet alleen beleidsdomein-overschrijdend (Omgeving en Zorg) maar strekt zich ook uit over milieucompartimenten heen.

De aanpak is ook systemisch en gestoeld op vier pijlers.

- **Uutfaseren van producten die ZZS bevatten:** (*) beleidsinstrumenten vooral op Europees niveau; (*) Vlaanderen zet in op (internationale) samenwerking; (*) Vlaams innovatiebeleid: stimuleren van innovatieve productietechnieken voor alternatieve, ZZS-vrije producten.
- **Voorkomen en beperken van emissies en verliezen naar milieu:** (*) emissies in productie-, transport-, gebruiks- en afvalfase leidt tot diffuse verontreiniging in alle milieucompartimenten; (*) daarom: versterken van vergunningen- en handhavingsbeleid; (*) aanpak voor belangrijkste niet-industriële bronnen.
- **Inventarisatie en beperking van verspreiding en blootstelling van bevolking:** (*) efficiëntere meetmethoden en nauwgezette monitoring, registratie en rapportering; (*) screening aanwezigheid ZZS in milieu > beeldvorming van verspreidingspatroon; (*) binnenmilieu; (*) Vlaams HBM-programma; (*) gezondheidsimpact ZZS gaan bepalen en milieugezondheidskundige aandachtsgebieden af te bakenen.
- **Saneren, beheersen, vernietigen of hergebruiken, of veilig verwerken:** (*) systematische bodem en (grond)watersanering; (*) veilige verwerking en vernietiging van ZZS-houdende afvalstoffen

[voor een meer uitvoerige beschrijving van die vier pijlers, zie presentatie]

De hub ZZS als motor

De bedoeling is te komen tot beleidsdomein-overschrijdende samenwerking en coördinatie tussen verschillende entiteiten van de Vlaamse overheid. De werking is gericht op aanbevelingen POC PFAS, PFAS actieplan, saneringsverbond, enz.:

Wie? Aanspreekpunten afdelingen/ entiteiten dOMG, OVAM, VMM, AZG.

Wat? Uittekenen werking + voorbereiden strategische beslissingen ZZS.

Aansturing/terugkoppeling samenwerking: diverse (thematische) werkgroepen:

- Werkgroep onderzoek en monitoring;
- Werkgroep data handling;
- (Tijdelijke) werkgroepen specifieke acties.

Doel 'expertengroep': science-policy netwerk voor kennisuitwisseling.

Vraagstelling en reacties uit het publiek

- **(MINARAAD)** dankt de spreker. Hij wijst erop dat er in deze problematiek vele discussies en dimensies zijn: milieu/gezondheid; beleid/wetenschap; overheid/maatschappij. Het is dus een complex met veel facetten. Het gaat dan ook niet op zomaar eventjes 'prioriteiten te bepalen' – de juiste richting te vinden is een kwestie van zingeving.
- **(VOKA)**: bij de stelling dat men op grond van de Kaderrichtlijn Water geen achteruitgang meer zou kunnen aanvaarden in de waterkwaliteit. Klopt dat wel; is dit niet vooral voor stoffen waarvoor milieukwaliteitsnormen vastliggen? We moeten erover waken dat we de verschillende aspecten niet door elkaar halen. Weten we nu al welke ZZS vooral de focus gaan krijgen in het waterbeleid? In welke mate stemmen we af met andere lidstaten?
- wil voor de problematiek van de Kaderrichtlijn Water specifiek doorverwijzen naar de collega's van de VMM. Meer algemeen: de Hub heeft dus die studie gestart over hoe begrippen afgebakend worden, welke focus kan of moet worden gelegd.
- **(DEPARTEMENT ZORG)**: in december '23 gaat er een conferentie door over deze kwestie; voor de problematiek van humane gezondheidszorg zal daar een voorstel voorliggen waar al jaren rond gewerkt wordt. Na die conferentie gaat dit voorstel naar de adviesraden. De inhoud wordt afgestemd met WHO *regions for health* en met het Belgische NEHAP. We geven vooralsnog geen voorrang aan bepaalde ZZS. Wel inzetten op bewustmaking bij burgers.
- **(ESSENSCIA)**: is er zicht op een tijdslijn?
- : de strategie zelf en de selectiebeslissingen zijn veeleer voor de volgende legislatuur, op basis van de oplevering van de studie. Er wordt nu verder gewerkt aan krachtlijnen, de echte uitvoeringsplannen worden later uitgewerkt.
- **(ONAFHANKELIJKE ZIEKENFONDSEN)**: hoe en in welke mate wordt er ingezet op bewustmaking van de burger?
- verwijst naar de info op de website.
- verwijst naar de LOGO's, het communicatienetwerk met lokale overheden. Er komt een overheidsopdracht over hormoonverstoorders. Belangrijk is risico- communicatie. Dat is zeer moeilijk, hoe overtuig je de burger wat de risico's zijn en wat is aanvaardbaar?
- **(UNIVERSITEIT ANTWERPEN)**: misschien niet enkel een focus op burgers, maar ook op organisaties die daarbij betrokken zijn.

Overzicht van de nationale en internationale samenwerking

**, beleidsadviseur chemische stoffen, Federale Overheidsdienst
Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu**

Beleid:

- Coördinatie van de Belgische standpuntbepaling voor de [REACH verordening](#) gebeurt in eerste orde binnen het [Belgian Committee REACH](#). De regionale data en input zijn belangrijk voor o.a. de publieke consultaties voor restricties.;
- Overkoepelend gebeurt het intra-Belgisch overleg binnen het coördinatiecomité internationaal milieubeleid ([CCIM](#)). Er is aldaar een aparte werkgroep over PFAS, naast een nieuw agendapunt over opkomende stoffen bij de chemicaliënwerkgroep. Naast coördinatie van internationale

processen, voert men er ook de bespreking over Europese ontwerpverordeningen zoals [classificatie en etikettering \(CLP\)](#), ook de herziening van REACH zal in dit comité gebeuren;

- Op wereldvlak is er, naast IPCC en IPBES, ook een [panel in opmaak over chemicaliën, afval en preventie van vervuiling](#);
- De Europese *Green Deal*: de duurzame chemische stoffen strategie is één van de luiken, met o.a. *safe and sustainable by design*, link met innovatie; er was ook uitwisseling met regionale collega's voor de herziening van RIE (richtlijn industriële emissies).

Datageneratie/-uitwisseling, onderzoek en capaciteitsopbouw:

- Uitwisseling van monitoring en data zijn zeer belangrijk gezien deze als input kunnen dienen voor CLP of ZZS identificatie; alsook versterking van inspectie en handhaving;
- We werken samen met [NEHAP](#), nationaal actieplan leefmilieu-gezondheid, en hun werkgroepen,

[PARC](#), Partnership of the Assessment of Risks from Chemicals project: o.a. nieuwe toxicologische methodes nationaal actieplan voor hormoonverstoorders (NAPED) met een aantal campagnes: waaronder de LIFE- AskREACH app voor consumenten waarmee ze producten kunnen scannen en een preventiecampagne in 2024 voor zwangere vrouwen of vrouwen met een zwangerschapswens

Vraagstelling en reacties uit het publiek

- : standpunten glyfosaat: hoe wordt dat gecoördineerd?
- : voorbereiding van standpunten gebeurt in eerste orde de CCIM, zoals uiteengezet. Vlaamse standpuntbepaling gaat hieraan vooraf en wordt hierin ingebracht. Eenmaal een dossier 'rijp', gebeurt er een zgn. 'DGE', een soort interkabinettenwerkgroep van het federale Ministerie van Buitenlandse Zaken: daar wordt het Belgische mandaat vastgelegd om mee naar buiten te treden.
- **(UNIVERSITEIT ANTWERPEN)**: voor de identificatie van ZZS binnen REACH: lidstaten dienen voorstellen in en deze komen dan op de [kandidaatslijst](#) van ECHA, het Europees Chemicaliënagentschap.
- Wanneer wordt de app gelanceerd? Staat op [website FOD Gezondheid](#) gecommuniceerd, wordt gelanceerd 28/09.

Panelgesprek met reacties op de conceptnota

Deelnemers:

- , directeur productenbeleid (Essenscia);
- beleidsexpert bodem- en waterkwaliteit (BBL);
- , beleidsmedewerker Energie, klimaat en milieu (Gezinsbond);
- (Minaraad – moderator)

(BBL)

- BBL is blij met een ambitieuze visie, en hoopt dat de doorvertaling even ambitieus zal zijn.
- Het uitgangspunt moet zijn gaan dat de ZZS alomtegenwoordig zijn, en dat de volledige levenscyclus moet bekeken worden. De blootstelling is niet enkel bij productie, maar ook bij persoonlijk gebruik.
- De balans tussen ontwikkelingssnelheid (van nieuwe stoffen door producenten) en evaluatiesnelheid (van die nieuwe stoffen door de overheid) is doorgeslagen ten voordele van

het eerste. Als gevolg hiervan kennen we de risico's niet echt van de ZZS. We weten niet meer wat geloosd wordt en waar ZZS zich opstapelen.

- Recent onderzoek toont dat het Europees registratiesysteem een onderschatting geeft. Het is niet meer aangepast aan de huidige stand van zaken. Een aantal sectoren ontbreken.

Pieter Ledeganck (GEZINSBOND)

- Het eerste dat opviel is dat er veel afkortingen in de conceptnota staan. Dat kan beter, willen we ook op communicatief vlak effect sorteren.
- GEZINSBOND heeft, vanwege het belang van kinderen en pubers, een focus op hormoonverstoorders. De aandacht voor het definiëren van ZZS en het helder stellen van het begrip is positief. Veel klassieke studies gebeuren op middelbare blanke mannen. Nu wordt ook naar vrouwen gekeken, maar daar zijn fluctuaties qua hormonen. Bij grensnormen moet wel in het bijzonder aandacht zijn voor kinderen.
- Chemische stoffen zijn nodig voor een aantal productieprocessen en zou, daartoe beperkt, veilig moeten kunnen. Een focus op lekkages is een begin, de focus op vermijden van de stoffen is ook belangrijk.
- Communicatie is belangrijk. PFAS heeft veel wakker gemaakt, maar men slaapt snel terug in. We moeten focussen op hoe we gaan communiceren en ontsluiten. Weinig mensen gaan kijken naar de PFAS- site. De app waarmee gescand kan worden, is een mooi initiatief, maar labeling moet duidelijker en moet alle relevante doelgroepen raken. Bv. 'niet geschikt voor zwangere vrouwen'.
- Mensen willen veilig kunnen wonen, maar mensen weten niet waar ze moeten op letten. De aandacht voor veilig wonen is belangrijk. We hebben een website met een woningpas, maar weinig mensen gaan daar naartoe. Positief is aandacht voor kinderen en kinderdagverblijven. We vragen ons af wat met scholen?

(ESSENSCIA)

- Met enig voorbehoud voor verder intern overleg, kan ze stellen dat ESSENSIA ondersteunt wat voorligt.
- ESSENSIA heeft wel vragen bij noties zoals 'aanvaardbare hoeveelheid'. Hoe gaan we om met vooruitschrijdend inzicht? Kennis evolueert en de maatschappij bepaalt wat 'aanvaardbaar' is. Hoe leggen we beleid vast voor nu, voor binnen 10 jaar...
- Bedrijven worden gezien als vervuiler, maar hebben ook nood aan een duidelijk wetgevend kader. Bronaanpak kan men niet opleggen op lokaal of regionaal niveau, de benadering moet minstens Europees zijn.
- De elders (buiten de EU) gelokaliseerde productie wordt onvoldoende gereguleerd en gecontroleerd, maar die producten zorgen ook voor blootstelling. Kijk dus zeker naar de import.
- Positief is het bekijken van een breed kader. Dit is belangrijk voor de vraag: waar willen we investeren? Er moet een evenwicht zijn en een afweging waarin geïnvesteerd wordt met beperkte middelen. Waar leggen we de link naar circulariteit?
- De ZZS zijn onderling zeer verschillend, hoe wordt dat uitgewerkt per stof? Er moet meer genuanceerd worden. Waar kunnen we het meest meerwaarde halen?
- We moeten allemaal dezelfde taal spreken, dat is een grote meerwaarde van de visienota.
- Veilige marges moeten hetzelfde zijn voor *virgin* zowel als hergebruikte stoffen.

- Transparantie is belangrijk. Data moeten nu ter beschikking gesteld worden. Ook hier zoeken naar een evenwicht.
- Voor consumenten moet gekozen worden voor andere communicatie.
- Bij de notie *Sustainable by design*: dit geeft onzekerheid, veel wetgeving moet getest worden, het volume aan chemicaliën gaat stijgen, er worden weinig nieuwe stoffen toegevoegd. Innovatie vraagt tijd. Welke processen worden daar aanvaard? Het kader moet duidelijk en rationeel zijn.

Eerste discussieronde

- **Wat** samen: positieve evaluatie, maar veel bijkomend werk. Een terugkerende vraag is: wat aanvaarden we, qua risico. Burgers willen veilig leven, maar maken ook gebruik van de producten met ZZS. Wat is dan aanvaardbaar? Bovendien: aanvaardbaarheid verandert doorheen de tijd.
- **Waarom** is er tevreden over dat men in dat verband wil werken met de noties 'milieugebruiksruimte' en 'gezondheidsgebruiksruimte'. Het is dus nodig te kijken naar de bestaande milieudruk en dan na te gaan: wat kan een omgeving nog extra verdragen?
- **Wat** : het concept is gemakkelijk op tafel gelegd, maar waar leggen we de grens voor die milieugebruiksruimte? Als je niet oplet wordt de rechtszekerheid voor bedrijven ondergraven. Zodoende: hoe ga je daar concreet mee om?
- **Waarom** hoe staat GEZINSBOND tegenover die rechtszekerheid?
- **Waarom** : ook wij willen productie in onze contreien behouden, vele van onze gezinnen hebben jobs in die bedrijven. Maar de concrete ZZS moeten binnen die bedrijven blijven, en de eruit voortkomende producten moeten veilig gebruikt kunnen worden.
- **Wat** leidt hieruit af dat er, naast de twee 'systemen' waarvan er in het plan sprake is – het omgevingssysteem waarin de stoffen terecht komen en de levenscyclus van die stoffen – er ook gekeken moet worden naar een derde systeemniveau: daar waar die stoffen geproduceerd worden. Klopt het om die toevoeging door te voeren?
- **Waarom** beaamt dit maar ziet ook een verband met de problematiek van circulaire economie. Wat doen we met producten die we willen herverkopen, maar die niet meer aan de huidige productnormen voldoen. Daar moet ook een extra controle op komen...
- **Waarom** : alleszins is het zo dat producten en afvalstoffen met een andere bril benaderd worden, een andere normstelling kennen. Producenten en afvalverwerkers worden aldus met andere normen geconfronteerd. Dit bemoeilijkt de introductie van circulaire processen. Het enige dat we echt kunnen nagaan: is er blootstelling?
- **Wat** leidt hieruit af dat de Minaraad ooit een advies zou moeten uitbrengen over de relatie tussen stoffenbeleid en beleid gericht op circulaire economie.
- **Waarom** wijst op de vele soorten ZZS, waarbij andere maatregelen nodig zullen zijn. Het is bijvoorbeeld een groot verschil of ze accumuleren of niet.
- **Waarom** brengt het thema op communicatie. Hoe zorgen voor transparantie zonder paniek? Wat voorligt betreft dikwijls technische communicatie (website/ woningpas/ app/...).
- **Waarom** : info vanuit bedrijven wordt vaak in vraag gesteld, ook als het niet nodig is. De info van de overheid wordt ook steeds meer gewantrouwd, dat is ook niet terecht. Er is alleszins meer duidelijkheid nodig over wat 'vervuiling' betekent voor de burger.
- **Waarom** : het is het halve communiceren dat zorgt voor wantrouwen. De problematiek is zeer complex, met (indirecte) effecten op lange termijn. Het is ook een doelgroep-gebonden problematiek. De mensen die het moeilijkst te bereiken zijn, hebben het meest nood aan

communicatie, zoals bv. mensen met laag inkomen. Zwangere vrouwen bv., zijn daarentegen overgevoelig voor bepaalde informatie. Werken via de logo's zijn een goed idee, maar die werkwijze is arbeidsintensief en vraagt veel tijd en middelen.

- wijst op het belang van de brug te slaan tussen technische informatie en de inschatting van de gevolgen voor de burger. Betrokken organisaties, gezondheidsorganisaties en ziekenfondsen bijvoorbeeld, kunnen in deze ook een rol opnemen.
- leidt naar een slotvraag: wat is uw visie op de in de toekomstige periode te ondernemen biomonitoring?
- bestempelt biohumane monitoring als een beleidsinstrument. Het gaat dus niet om het individueel resultaat. Dit wordt vaak verkeerd geïnterpreteerd. De volgende vraag is dan: hoe wordt het onderzoeksresultaat vertaald naar beleid? Om dat écht te kunnen doen, moet je meer weten over de levensstijl van mensen. Waar ligt de causaliteit? Waar ga je het beleid op richten? Of met andere woorden: waar kan je het meest gezondheidswinst boeken, bv. bij welke van de onderscheiden bevolkingsgroepen?
- beaamt dit: bij het bepalen van prioriteiten zal ook vooruitschrijdend inzicht meespelen. Onderzoek en inzichten gaan zeer traag. We vinden *no regret*-maatregelen belangrijk, dit moet centraal staan. Voor deze conceptnota werd die benadering vooralsnog afgewezen. We moeten dit ook doortrekken naar mentale gezondheid. De maatregel moet verfijnd genoeg zijn, maar lokaal aangepast worden (bv. waar mogen kinderen nog in het zand spelen?).

Vraagstelling en reacties uit het publiek

- ... Deadline van 2050 ligt wel ver in de toekomst. Kunnen we niet sneller gaan?
- : ja, graag. Er kunnen al kansen genomen worden bij de herziening van REACH.
- het hoeft niet geforceerd te worden: het belangrijkste is om niet uit te stellen en stelselmatig vooruitgang te maken. Dit betekent onder meer: niet wachten tot de nieuwe chemische stoffen in productie zijn vooraleer ze te beoordelen.
- niet vergeten dat we slechts beperkte mensen en middelen hebben. Het is belangrijk te focussen op onaanvaardbare risico's: die moeten bijgesteld worden. Bovendien wordt er gewerkt op bronnen en emissies, ook wat dit betreft is 2050 al ambitieus. Kortom: geen vooruitgang zonder rechtszekerheid.

Bijlage: deelnemerslijst Rondetafel

Aa

- Minaraad
- Departement Zorg
- Secretariaat Minaraad
- Vlaamse Overheid
- Bond Beter Leefmilieu
- UAntwerpen
- VITO-Health
- Universiteit Antwerpen, Toxicologisch Centrum
- Departement Omgeving, afdeling Handhaving
- FOD Volksgezondheid, Veiligheid Voedselketen en Leefmilieu
- Secretariaat Vlaamse Raad WVG
- PIH
- Kom op tegen Kanker
- Boerenbond vzw
- Onafhankelijke Ziekenfondsen
- Gezinsbond
- Departement zorg
- OVAM
- Universiteit Antwerpen
- Departement Omgeving, VPO
- Departement Omgeving, afdeling Handhaving
- Departement omgeving
- Universiteit Antwerpen
- Departement Omgeving VPO
- Departement Omgeving
- Departement Zorg
- Departement Omgeving
- Secretariaat Minaraad
- VITO
- Kabinet Minister Zuhair Demir
- Universiteit Antwerpen

Verontschuldiging

- HVV
- BBL
- KU Leuven
- VVSG
- VOKA